

# Ἀνακύκλιση

## ΔΙΜΗΝΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΕΧΝΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΠΕΡΟΥ

ΜΑΪΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1986 ■ ΑΘΗΝΑ

ΧΡΟΝΟΣ Α' ■ ΑΡΙΘΜΟΣ 3

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ: *Κ. Καρθαίος*: Όλα τὰ ώραία πράγματα ἀνήκουν στὴν ἴδια ἐποχὴ. *Ἄθως Δημουλάς*: Ἐνα αὐτοσχόλιο. *Ράλλης Κοσιδῆς*: Τὰ ξωτικά τῆς νύχτας. *Τάσος Κόρφης*: Τρία σονέτα. *Χριστόφορος Μηλιώνης*: Ἡ ἐπίσημη ὑποδοχὴ. *Γ. Ἀράγγης*: Ἀποκρυπτογράφηση. *Ιούλιος Καϊμῆς*: Στοχασμοὶ πάνω στὴν τέχνη. *François Villon*: Ποιήματα. *Jean Richerin*: Δύο ποιήματα. *Charles Bukowski*: Τρία ποιήματα. *Joyce Mansour*: Τὸ θρησκευτικὸ μεθῶσι τῶν μεγάλων πόλεων. *Georges Brassens*: Ἡ κακὴ μου φῆμη. *Μικρὰ σχόλια*.

Κ. ΚΑΡΘΑΙΟΣ

### ΟΛΑ ΤΑ ΩΡΑΙΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΑΝΗΚΟΥΝ ΣΤΗΝ ΙΔΙΑ ΕΠΟΧΗ\*

«Όλα τα ώραία πράγματα ἀνήκουνε στὴν ἴδια ἐποχὴ», λέει στους στοχασμοὺς-του ὁ Ὄσκαρ Ουάιλντ. Καὶ «μόνο ὅ,τι εἶναι μωδέρνο γίνεται παλιὰς μόδας». Αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀλήθεια που ἀληθεύει πάνω ἀπ' ὅλα στὴν τέχνη καὶ μάλιστα στὴ λογοτεχνία. Το βλέπει κανεὶς ὅταν μελετᾶει τὰ παλιὰ καὶ τὰ καινούργια. Το βλέπει ἅμα λάβει τὸν καιρὸ καὶ τὴν περιέργεια νὰ παρακολουθῆσει τὴν τύχη μερικῶν ἔργων που γεννιούνται, ζοῦνε, αρρωσταίνουν καὶ πεθαίνουν μέσα στα λίγα χρόνια που κρατᾶει τούτῃ ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ.

Ἔτσι, σε πολλοὺς ἀπὸ μας τουλάχιστον, που δεν εἴμαστε πια νέοι, μας δόθηκε ἡ ευκαιρία νὰ δοῦμε κιόλας πεσμένα στὴ συνείδηση του κόσμου τῶν γραμμάτων, ἢ καὶ βυθισμένα στὴ λησμονιά, πολλὰ ποιήματα ἢ πεζά, που ἡ μόνη τους ἀρετὴ εἶτανε πῶς ἀνῆκαν κάποτε σε μιὰ μωδέρνα σχολή. Ἐπίσης βλέπουμε με ἀδιάφορο μάτι, σαν κάτι ξένο καὶ παλιό, ἔργα ἐμμετρα ἢ πεζά, που λίγον καιρὸ πρωτότερα εἶχανε κερδίσει τὸ ἐνδιαφέρον του ἀναγνωστικοῦ κοινού με τὸ ἐπικαίρο περιεχόμενό τους. Τόσο ἐπικίνδυνο μάλιστα γιὰ τὴν τέχνη εἶναι τὸ ἐπικαίρο περιεχόμενο, ὥστε θὰ ἔπρεπε κανεὶς νὰ το ἀποφεύγει, ὅταν θέλει νὰ δημιουργῆσει κάτι που νὰ ἔχει ἐλπίδα γιὰ κάποια, ἔστω καὶ σύντομη, ζωὴ καὶ νὰ ἀφήνει τὸ ἐπικίνδυνο παιχνίδι μόνο στους πολὺ μεγάλους. Καὶ εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνο τὸ παιχνίδι στὴν ἐποχὴ που ζοῦμε, με τὸν ἕνα πόλεμο ἐπάνω στον ἄλλο, με τὸ γρήγορο ἀνάμμα καὶ σβῆσιμο που ἔχουν τὰ συναισθήματά-μας καὶ με τὴν τρικυμία που ταραίζει τους στοχασμοὺς-μας καὶ τὶς ιδέες μας.

Ἐδῶ καὶ λίγες μέρες με ἀπασχολοῦσε τὸ ἐρώτημα ποιά ἐπίδραση θὰ ἔχει ἀραγε στα γράμματα, καὶ ἐιδικότερα στα ἐλληνικὰ γράμματα, αὐτὸς ὁ μεγάλος πόλεμος, που εἶτανε γραφτό-μας κι αὐτὸν νὰ τον ζήσουμε. Καὶ ξεφύλλισα μερικά βιβλία καὶ μερικά περιοδικὰ τῶν τελευταίων μηνῶν. Καὶ νοστάλγησα τὰ παλιὰ. Καὶ πῆρα νὰ ξαναδιαβάσω, μαζί με τ' ἄλλα, κάτι παλιὰ κινέζικα καὶ γαπωνέζικα

\* Ὅπως μὰς πληροφόρησε ὁ Λεωνίδας Ρήγας τὸ κείμενο αὐτὸ εἶχε σταλεῖ στό περιοδικὸ τῆς Κατοχῆς «Τέχνη καὶ Ζωὴ», ἀλλὰ δὲ δημοσιεύτηκε λόγω διακοπῆς τῆς ἐκδόσεώς του (Ἰούλιος 1944). Ἀργότερα, τὸ Μάιο τοῦ 1945, περιελήφθηκε στό πρῶτο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ «Ταξίδι». Τὰ κινέζικα ποιήματα εἶναι μεταφρασμένα ἀπὸ τὴ Ρένα Καρθαίου ἐνῶ τὸ γαπωνέζικο καὶ τ' ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ «Ρωμαῖο καὶ Ἰουλιέττα» τοῦ Σαίξπηρ ἀπὸ τὸν Κ. Καρθαίο.

ποιήματα μεταφρασμένα στα γερμανικά. Καὶ μου ἔκανε ἐντύπωση πόσο, ἀλήθεια, ἀντέχουνε στο πέρασμα του καιροῦ τὰ ώραία πράγματα.

Ἀντιγράφω ἐδῶ μερικά ἀπ' αὐτὰ τὰ παλιὰ ἀσιατικὰ ποιήματα, μεταφρασμένα στὴ δική-μας γλώσσα. Ὅποιος θέλει, ἀς πάρει νὰ κάνει μιὰ σύγκριση με μερικοὺς στίχους που γράφτηκαν τὸν τελευταῖο καιρὸ στὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἀς κρίνει μοναχός-του ποιά εἶναι πιο ζωντανά: Ποιά εἶναι πιο κοντὰ μας χρονικά καὶ τοπικά καὶ πιο μωδέρνα!

Ἀντιγράφω ἐδῶ ἕνα τραγοῦδι τοῦ Λι-Τάι-Πο, που εἶχε ζήσει στὴν Κίνα στὸν ὄγδοο μετὰ Χριστόν αἰῶνα:

#### ΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ ΡΟΔΟ

*Στο παράθυρο μπρος, θλιμμένη, μόνη,  
καθὼς κεντοῦσα τὸ λευκὸ τὸ ἀτλάζι,  
τὸ αἶμα-μου στὸ κέντημα σταλάζει:  
μου τρύπησε τὸ χέρι τὸ βελόνι.  
Τὸ ρόδο τὸ ἄσπρο ποῦ ἴφτιαχνα πυρώνει.*

*Σε σένα ὁ νούς-μου φτερουγίζει τώρα,  
που βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ με στὴ μάχη.  
Μην πότισες με τὸ αἶμα-σου τὴν ξένη χώρα;  
μην ἐγείρες στὴς γῆς τὸν κόρφο, στάχι;*

*Ἐρχεται κάποιος θόρυβος ἀπ' ἐξω,  
σαν ποδοβολητὸ γρικιέται ἀλόγου κάτι:  
«Αὐτὸς εἶναι», σηκώνουμαι νὰ τρέξω—  
αχ, εἶταν ἡ καρδιά-μου που ἔκανε σαν ἀτί.*

*Στου παραθύρου κάθισα τὴν ἄκρια  
πάλι καὶ κλαίω, κλαίω μες στὴ σιγῇ:  
καὶ τῶν ματιών-μου κέντησα τὰ δάκρυα  
ὄρσο γύρω στὸν ρόδο τὴν πληγῇ.*

Ἰδοὺ καὶ μερικά ἄλλα παλιὰ τραγοῦδια τῆς μακρινῆς Ἀνατολῆς. Ἐνα κινέζικο τὸς Βαγγ-Ταγγ-Λιγγ τοῦ 800 μ.Χ.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΜΗΛΙΩΝΗΣ

## Η ΕΠΙΣΗΜΗ ΥΠΟΔΟΧΗ

Ήταν αυτός ο ίδιος στο φέρετρο, που δεν ήταν ακριβώς φέρετρο, αλλά ένα είδος ξυλοκρέβατου με επιχρυσωμένες λαβές. Όμως την ίδια ώρα ήταν αυτός ο ίδιος και θεατής και έβλεπε τον εαυτό του οριζοντιωμένο, με το μαύρο κοστούμι του και το ριγέ πουκάμισο, με τη μαύρη μεταξωτή γραβάτα και το άσπρο μαντιλάκι στο τσεπάκι του.

Ήταν ολότελα παραδομένος στην εκφορά του, ασάλευτος όπως όλοι οι πεθαμένοι. Κι όμως μέσα στη φωταψία μπορούσε να διακρίνει μικρές σταγόνες ιδρώτα να λαμπιρίζουν στους άσπρους κροτάφους του και σκεφτόταν πως αυτό συμβαίνει συχνά στους νεκρούς πριν παγώσουν. Συνάμα ένιωθε την αγωνία να τον κυριεύει — ένα ισχυρό απροσδιόριστο αίσθημα, κάτι σαν ίλιγγος, ευφροσύνη μαζί και λιποψυχία, που του παρέλυε τα μέλη.

Δώδεκα σεβάσμιοι προπομποί, ασπρομάλληδες, συνόδευαν την εκφορά του, ο ένας πίσω από τον άλλον, σε ζυγούς ανά τρεις. Έξι προπορευόντουσαν κι άλλοι έξι ακολουθούσαν πίσω του, δηλαδή προς την κατεύθυνση που έβλεπε το πρόσωπό του, με βήμα αργό, επίσημο, ντυμένοι κι αυτοί στα μαύρα. Δεν άκουγε τη νεκρώσιμη μουσική κι έβγαλε το συμπέρασμα πως είχε σβήσει κιόλας αυτή του η αίσθηση, η ακοή. Όταν έφτασαν στο κέντρο του Ναού, το πλήθος που καθόταν στα έδρανα σηκώθηκε και χειροκροτούσε όρθιο. Αυτό το είδε και ευφράνθηκε.

Η πομπή πέρασε ανάμεσά τους. Όρθιοι εκείνοι χειροκροτούσαν, όπως όταν κηδεύουν τους μεγάλους θεατρίνους. Κι αυτός είχε τα χείλη του σφιγμένα και τα μάτια κλειστά. Επειδή όμως ήταν συνάμα και θεατής, έβλεπε ψηλά στην αφιδωτή οροφή τις υπερκόσμιες μορφές με τους πορφυρούς χιτώνες ν' ανεμίζονται στο γλαυκό άπειρο που χρύσιζε. Όσπου έφτασαν τέλος κάτω από τη μεγάλη αψίδα με το τριγωνικό αέτωμα που το στηρίζανε δυο ψευδοκίονες ιωνικοί με επιχρυσωμένα κιονόκρανα. Πίσω από την αψίδα έπεφτε ένα βαρύτιμο παραπέτασμα από βυσσινί βελούδο. Εκεί σταμάτησαν, και ο πρώτος από τους προπομπούς ανέβηκε στην εξέδρα και άπλωσε τελετουργικά τα χέρια του σαν αρχιερέας. Το πρόσωπό του ήταν λευκό σαν τον ασβέστη και το κρανίο του γυμνό, χωρίς τσίνουρα. Ύψωσε τους βολβούς των ματιών του, είπε τρεις φορές *δόξα, δόξα, δόξα* και του πέρασε στο λαιμό μια φαρδιά χρυσή αλυσίδα μ' ένα με-

γάλο μενταγιόν που το απόθεσε μαλακά στο στήθος του.

Παρακολουθούσε με κατάνυξη τις τελετουργικές κινήσεις του και συνάμα κοίταζε στην οροφή, πάνω από το αέτωμα, τις ολύμπιες μορφές της Τιτανομαχίας. Και τότε εκεί, για πρώτη φορά, κατάλαβε το μυστικό νόημά της. Αλλά ταυτόχρονα, και κατά παράδοξο τρόπο, είχε την αίσθηση πως η γνώση αυτή του ήταν πια ολότελα άχρηστη.

Τη στιγμή εκείνη ο αρχιερέας χάθηκε πίσω από το βυσσινί βελούδο· οι προπομποί κατέβασαν το φέρετρό του και το απιθώσανε πάνω στην εξέδρα, ανάμεσα σε δυο τεράστιους μπρούτζινους φανοστάτες· πάνω τους φέγγανε αναμμένα τα ηλεκτρικά πολυκάντηλα.

Ανασηκώθηκε ο μισός και υποκλίθηκε στο πλήθος, πρώτα δεξιά και ύστερα αριστερά. Κοίταξε στο βάθος, μπροστά του, δηλαδή πίσω του, κι είδε μακριά τη μάνα του και τον πατέρα του που του γνέφανε από κει και τον καλούσαν να βιαστεί. Τους έγνεψε κι αυτός με μια κίνηση απελπισμένη, που έβγαλε από τα βάθη του, και ήθελε να πει πως «κοιτάζτε, δεν μπορώ άλλο», πως «εξάντλησα τα όριά μου, έκλεισε ο κύκλος». Σήκωσε από το στήθος το μενταγιόν να τους το δείξει, αλλά τότε διαπίστωσε πως δεν ήταν παρά μια πέτρινη πλαστική πιπίλα. Τον έπιασε λοιπόν το παράπονο και ξέσπασε σε κλάμα γοερό, ενώ παράλληλα συνέρχονταν λίγο-λίγο, ύπνουσε και καταλάβαινε πως όλα αυτά βέβαια ήταν ένα όνειρο.

Είχε κιόλας ανασηκωθεί στο κρεβάτι του και κοίταζε μιά δεξιά και μια αριστερά, προσπαθώντας στην αρχή να καταλάβει πού βρίσκεται, και ύστερα τι ώρα ήταν. Γεμάτος αγωνία άπλωσε στο κοιμόδινο, πήρε το ρολόι του και στο μισόφωτο που περνούσε από την τούλινη κουρτίνα στη θλιβερή κάμαρη του ξενοδοχείου, κοίταξε με πολλή προσπάθεια την ώρα. Μόλις που προλάβαινε να φορέσει το μαύρο του κοστούμι με το άσπρο μαντιλάκι, το ριγέ πουκάμισο και τη μαύρη μεταξωτή γραβάτα. Ευτυχώς όλα ήταν έτοιμα πάνω στην πολυθρόνα του, όπως τα είχε ακουμπήσει εκείνη η γριά καμαριέρα, η ξελογιασμένη, το μεσημέρι που ξάπλωσε για λίγο κι αποκοιμήθηκε. Ήθελε ν' ανασυντάξει τις δυνάμεις του, ύστερα από έναν ισόβιο αγώνα, και να είναι έτοιμος γι' αυτή τη μεγάλη Ώρα, που μόλις προλάβαινε: Την ώρα τής *Επίσημης Υποδοχής*.



Γ. ΑΡΑΓΗΣ

## ΑΠΟΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΗΣΗ

Ἄρκετοί μελετητές τῆς λογοτεχνίας μας (φιλόλογοι, δοκιμιογράφοι, κριτικοί) χρησιμοποιοῦν συχνά τὴ λέξη ἀποκρυπτογράφηση ἢ τὸ οἰκεῖο ρῆμα. Τὴν χρησιμοποιοῦν ἀναφορικά μὲ τὸ περιεχόμενο τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων τὸ ὁποῖο θεωροῦν ἀντικείμενο πρὸς ἀποκρυπτογράφηση. Ἡ συχνότητα μάλιστα καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο τὴν χρησιμοποιοῦν τείνουν μὲ τὸν καιρὸ νὰ προσδώσουν στὴ λέξη κύρος δρου. Στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἀναλυτικοῦ λόγου οἱ δροι, ὅπως εἶναι γνωστὸ, προϋποθέτουν κάποια θεωρητικὴ κάλυψη, κάποια συλλογιστικὴ γιὰ τὴ σημασία καὶ τὴ βασιμότητά τους. Στὴν περίπτωση τῆς ἀποκρυπτογράφησης, ὅσο γνωρίζω, κανένας μελετητῆς τῆς λογοτεχνίας μας δὲν καταπιάστηκε μὲ τὸ ὑποτιθέμενο θεωρητικὸ ὑπόβαθρό της. Ἐτσι ὅταν τὴν διαβάζουμε μέσα στὰ σχετικὰ κείμενα, καθὼς δὲν παραπέμπει σὲ κανένα ἄλλο προσδιορισμὸ της, μᾶς μείνει νὰ τὴν ἐννοήσουμε στὴν κυριολεξία της. Ἄλλωστε καὶ τὰ ἐκάστοτε συμφραζόμενά της, ὅταν δὲν εἶναι ὀλωσδιόλου ξεκρέμαστα, συγκλί-

νουν πρὸς αὐτὴ τὴν ἐκδοχὴ. Ἄν πάρουμε λοιπὸν τὴν ἀποκρυπτογράφηση μὲ τὴν κοινὴ γνωστὴ σημασία της, τότε θὰ πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι τὰ λογοτεχνικά κείμενα εἶναι κρυπτογραφικά καὶ ἡ λογοτεχνικὴ πράξη ἓνα εἶδος κρυπτογραφίας. Κρυπτογραφία εἶναι ἡ γραφτὴ συνεννόηση μεταξύ ἀτόμων τὰ ὁποῖα εἶναι γνωστὲς κάποιου δοσμένου μυστικοῦ κώδικα. Κώδικα δηλαδὴ γνωστοῦ στοῦς μνημένους καὶ ἄγνωστου στοῦς ἀμύητους. Στὸ σημεῖο ὅμως αὐτὸ ἀναφορικά μὲ τὴ λογοτεχνία, ἀρχίζουν τὰ ἐρωτηματικά, οἱ ἐπιφυλάξεις καὶ οἱ ἀντιρρήσεις. Εἶναι τὰ λογοτεχνικά κείμενα κρυπτογραφικά, ὑπάρχει τρόπος νὰ τὰ ἀποκρυπτογραφεῖ κανεὶς, καὶ εἶναι τελικὰ θεμιτὴ ἡ χρῆση τῆς λέξης ἀποκρυπτογράφηση; Ὅπως εἶναι φανερό τὸ τρίτο σκέλος τοῦ ἐρωτήματος προϋποθέτει τὸ δεύτερο καὶ τὸ δεύτερο τὸ πρῶτο. Μὲ συνέπεια ἡ χρῆση τῆς συγκεκριμένης λέξης νὰ ὑπονοεῖ αὐτόματα μιά γενικότερη ἀντίληψη γιὰ τὴ λογοτεχνία. Θέλω νὰ πῶ ὅτι χρησιμοποιώντας κανεὶς τὸν «δρ» ἀποκρυπτογρά-

φηση προσυπογράφει αυτόματα, είτε τό συνειδητοποιεί είτε όχι, τήν ἄποψη ὅτι ἡ λογοτεχνία ἔχει κρυπτογραφικό χαρακτήρα. Κρίνοντας μέ βάση τό γεγονός αὐτό θά ἔλεγα πῶς ἡ χρήση, ἀπό τούς μελετητές τῆς λογοτεχνίας μας, τῆς λέξης ἀποκρυπτογράφηση εἶναι, ἄν ὄχι παραπλανητική, ἐξαιρετικά ἄστοχη. Τί ἔννοω περισσότερο συγκεκριμένα ἐλπίζω νά φανεῖ ἀπό τά ἀμέσως παρακάτω.

α. Τά λογοτεχνικά κείμενα, ὡς κείμενα, πραγματώνονται σύμφωνα μέ τούς συμβατικούς δρους τῆς γλώσσας στήν ὁποία γράφονται. Ὅρους κοινούς γιά ὅλα τά ἄτομα τά ὁποῖα μιλοῦν τήν ἴδια γλώσσα. Τά λογοτεχνικά κείμενα δηλαδή δέν γράφονται σύμφωνα μέ κάποιο μυστικό κώδικα γνωστό μονάχα σέ λίγους μνημένους. Ἀντίθετα στό ἐπίπεδο τῆς γλωσσικῆς σύμβασης εἶναι τόσο κοινόχρηστα ὥστε ὁ καθένας πού γνωρίζει ἀνάγνωση νά ἔχει τήν εὐχέρεια νά τά διαβάσει ἄνετα. Ἀπό τήν πλευρά αὐτή ἀποτελοῦν προϊόντα τῆς γλωσσικῆς κοινοκτημοσύνης καί τό μόνο πού χρειάζεται κανείς γιά νά τά παρακολουθήσει εἶναι ἀπλῶς νά ξέρει νά διαβάσει.

β. Τά λογοτεχνικά κείμενα μέσα καί πέρα ἀπό τή γλωσσική σύμβαση, ὡς ἔκφραση, τείνουν νά ἀποδώσουν μέ τό δικό τους τρόπο τό περιεχόμενό τους μέ τή μεγαλύτερη δυνατή ἀκρίβεια. Ἄν πάσχουν στόν τομέα τῆς ἔκφρασης πάσχουν καθεαυτά, ὡς λογοτεχνικά ἔργα, καί τότε κανένας θεωρητικός δέν μπορεῖ νά τά ἀποκαταστήσει. Ὁλος ὁ μόχθος τῶν λογοτεχνῶν, ὅταν γράφουν τά ἔργα τους, δέν ἔχει τελικά ἄλλο ἀντικειμενικό σκοπό ἀπό τήν ἴδια τήν ἔκφραση. Τήν πληρέστερη, τήν καιριότερη, ἀπόδοση ἐκείνων πού θέλουν νά ἀνακοινώσουν. Ἔτσι ὅταν ἕνα γραφτό ἀξίζει νά λέγεται λογοτεχνικό εἶναι ἀπό μόνο του ἀποκαλυπτικό καί μάλιστα κατά τρόπο μοναδικό καί ἀνεπανάληπτο. Θά ἔλεγα λοιπόν γενικεύοντας πῶς ἡ λογοτεχνία, ἀνεξάρτητα ἀπό τίς τεχνικές πού χρησιμοποιοῦνται στά διάφορα εἶδη τῆς, ἀποτελεῖ μιᾶ δραστηριότητα στόν ἀνώτατο βαθμό ἔκφραστικῆς. Πράγμα πού σημαίνει ὅτι δέν κρύβει ἀλλά φανερῶνει τό περιεχόμενό της.

γ. Ὅ,τι ἐκφράζουν τά λογοτεχνικά κείμενα δέν ὑπάρχει ἄλλος καλύτερος τρόπος νά ἀποδοθεῖ. Ὅστε Ἰσάξιος. Ὅποιος θέλει νά ἐπικρινῶνῃ μ' ἕνα λογοτεχνικό ἔργο θά πρέπει ἀπαραίτητα νά τά διαβάσει τό ἴδιο. Ὁ θεωρητικός λόγος ἀδυνατεῖ νά ἀποδώσει ἀμεσα καί συγκεκριμένα τό περιεχόμενο τῶν λογοτεχνικῶν κειμένων ἐπειδή ἡ ἔκφρασή τους δέ μεταγράφεται σέ ἰσοδύναμη ἀναλυτική. Ἐντούτοις πολλοί μελετητές τῆς λογοτεχνίας μας συμπεριφέρονται σά νά μή καταλαβαίνουν αὐτή τήν πάγια πραγματικότητα. Ἄν ἡ λογοτεχνική ἔκφραση μεταγραφῶταν σέ ἰσοδύναμη ἀναλυτική τότε θά ἦταν δυνατό νά διαβάσει κανείς μιᾶ σχετική ἀνάλυση κάποιου ἔργου καί νά ἀποκομίσει ἀπ' αὐτή ὅ,τι ἀκριβῶς καί ἀπό τήν ἀνάγνωση τοῦ ἴδιου τοῦ ἔργου. Καί μολονότι κάτι τέτοιο δέ συμβαίνει, κι ἔτσι ἡ λογοτεχνία ὡς ἔκφραση εἶναι ἀναντικατάστατη, ὑπάρχουν θεωρητικοί οἱ ὁποῖοι γράφουν σά νά συμβαίνει. Καί δείχνουν μιᾶ περίεργη ἐπιμονή νά ἀποδώσουν τό περιεχόμενο τῶν λογοτεχνικῶν κειμένων. Πέριεργη ἐπειδή ἔχει γίνει κοινά ἀποδεκτό πῶς τό περιεχόμενο αὐτό εἶναι ἀναπόσπαστο ἀπό τήν ἔκφρασή του.

δ. Ὁ ἀναγνώστης ὅταν διαβάσει λογοτεχνία εἶναι οὐσιαστικά μόνος καί ἀβοήθητος. Ἀπό τούς ἀνώνυμους ἀναγνώστες βέβαια δέν ἔχουμε σχετικές ὁμολογίες. Κρίνοντας ὁμως ἀπό τόν ἑαυτό μας ξέρουμε ὅτι ὁ δρόμος πού βγάζει στή λογοτεχνία δέν εἶναι στρωμένος μέ τά σώματα τῶν θεωρητικῶν κειμένων. Πολλές φορές μάλιστα ἐξαιτίας ὀρισμένων θεωρητικῶν ὁδηγιῶν πού ἀκολουθήσαμε παραστράτησαμε καί πλανηθήκαμε. Ἡ ἀνακαλύπτει μ' ἄλλα λόγια κα-

νεῖς τή λογοτεχνία μέ τό δικό του προσωπικό τρόπο ἢ δέν τήν ἀνακαλύπτει καθόλου. Περιττό νά πῶ ὅτι δέν ὑποστηρίζω τίποτε πρωτότυπο, πρόκειται γιά πράγματα συζητημένα. Ἐντούτοις ἀρκετοί μελετητές τῆς λογοτεχνίας μας ἀπευθύνονται συχνά στόν ἀναγνώστη σά νά τοῦ προσφέρουν τροφές «Γιώτη». Δυστυχῶς γιά ὄλους μας οἱ τροφές αὐτές εἶναι προϊόντα ὑποθετικά. Διαφορετικά θ' ἀρκοῦσαν λίγοι, πολύ λίγοι, θεωρητικοί γιά νά κάνουν τή λογοτεχνία κτῆμα ὄλων τῶν ἐγγράμματων ἀνθρώπων. Ἀναρωτιέμαι πόσοι ἀπό τούς μελετητές αὐτούς θά συνέχιζαν νά γράφουν τόσο ἀπτόητοι ἄν δέν ἔτρεφαν μερικές πλάνες. Κι ἀνάμεσα σ' αὐτές τήν πλάνη ὅτι εἰσάγουν εὐθέως τόν ἀναγνώστη στά ἄδυστα τῆς λογοτεχνίας.

Συνοψίζω. Τά λογοτεχνικά κείμενα στό ἐπίπεδο τῆς γλωσσικῆς σύμβασης ἔχουν κοινόχρηστο χαρακτήρα, ἐνῶ ὡς ἔκφραση ἀποκαλύπτουν τό περιεχόμενό τους. Τό περιεχόμενο αὐτό εἶναι τόσο ἀναπόσπαστο ἀπό τή λογοτεχνική μορφή του ὥστε οἱ θεωρητικοί νά ἀδυνατοῦν νά τό ἀποδώσουν καθεαυτοί καί νά τό διεκπεραιώσουν στόν ἀναγνώστη ὡς μεσάζοντες.

Νά γυρίσουμε ὁμως στό εἰδικότερο θέμα. Τό νά χρησιμοποιεῖ κάποιος μιᾶ λέξη ἄστοχα εἶναι τόσο συνηθισμένο ὅσο καί συγγνωστό. Στήν περίπτωση τῆς ἀποκρυπτογράφησης ὡστόσο δέν ἔχουμε νά κάνουμε μέ λεκτική ἄστοχία. Ἡ ἐξειδικευμένη καί ἡ ἐπαναληπτική χρήση τῆς εἶναι θεληματική. Μολαταῦτα δέ θά 'ταν συζητήσιμη ἄν δέν ἔτεινε νά καθιερώσει ἕναν ἀβάσιμο δρο. Τέτοιο πού νά μᾶς ἐπιτρέψει νά σκεφτοῦμε ὅτι συχνά οἱ μελετητές τῆς λογοτεχνίας μας παραγνωρίζουν τρία κεφαλαιώδη πράγματα. Τήν αὐτοτέλεια τῆς λογοτεχνικῆς ἔκφρασης, τήν αὐτοδύναμη ἐπαφή τοῦ ἀναγνώστη μέ τά κείμενα καί τήν ἀδυναμία τοῦ ἀναλυτικοῦ λόγου νά προχωρήσει πέρα ἀπό ἕνα σημεῖο ἀναφορικά μέ τή λογοτεχνική πράξη. Ἡ παραπάνω σκέψη ἐνισχύεται ἀπό τή διαπίστωση ὅτι μέ παρόμοια ἀντίληψη χρησιμοποιοῦνται καί ἄλλες λέξεις, ὅπως ἡ τόσο ταλαιπωρημένη λέξη «κλειδί». Κλειδί μέ τό ὁποῖο ὑποτίθεται ὅτι ἀνοίγει κανείς τίς μανταλωμένες πόρτες τῶν λογοτεχνικῶν κειμένων. Γιά νά φανεῖ πόσο ἀπερίσκεπτη εἶναι ἡ χρήση τέτοιων λέξεων θά ἀναφερθῶ σ' ἕνα ὑποθετικό περιστατικό. Ἄς υποθέσουμε πῶς στόν πλανήτη Ἄρη ὑπάρχουν ἄνθρωποι κι ἔχουν τόν ἴδιο πολιτισμό μέ μᾶς. Ἄς υποθέσουμε ἀκόμη ὅτι κάποιος θεωρητικός τῆς λογοτεχνίας φτάνει ξαφνικά ἀπό τόν Ἄρη στήν Ἑλλάδα καί στά πρῶτα ἀναλυτικά κείμενα πού διαβάσει βρῖσκει τίς λέξεις ἀποκρυπτογράφηση καί κλειδί - μέ τή σημασία πού προανάφερα. Ὁ ἄνθρωπος αὐτός τί νά σκεφτεῖ; Ἴσως πολλά πράγματα, ἀλλά ἀνάμεσα στά ἄλλα φαντάζομαι καί τοῦτο: πῶς οἱ θεωρητικοί τῆς λογοτεχνίας στή σημερινή Ἑλλάδα ἔχουν δώσει λύσεις σέ προβλήματα τά ὁποῖα στόν Ἄρη ἔδω καί δύο-μισί χιλιάδες χρόνια - ἀπό τό δικό τους Ἀριστοτέλη μέχρι τό 1985 - παραμένουν ἄλυτα. Θά σκεφτεῖ δηλαδή ὅτι σέ μᾶς ἔχει καταλυθεῖ ἡ αὐτοτέλεια τῆς λογοτεχνικῆς ἔκφρασης, ὅτι οἱ θεωρητικοί μας προσφέρουν στούς ἀναγνώστες τή λογοτεχνία στό πιάτο κι ὅτι τά ὄρια τοῦ ἀναλυτικοῦ λόγου ἔχουν ἀνασκευαστεῖ ἀπό τόσο ἐλαστικά ὄλικά ὥστε νά μποροῦν νά τεντώνονται ἀπεριόριστα.

Ἡ ἀλήθεια ὁμως εἶναι πῶς τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτά δέ συμβαίνει. Ἄπλως μιλοῦμε κάποτε χωρίς νά λογαριάζουμε πόσο προδοτικές εἶναι οἱ λέξεις τίς ὁποῖες μεταχειρίζομαστε. Πόσο προδίδουν ὅτι δέν τίς σκεφτόμαστε ὡς τίς ἀπώτερες συνέπειές τους. Κάτι δηλαδή πού ἴσως νά κολακεύει τήν αὐταρέσκειά μας ἀλλά ὄχι καί τόν προβληματισμό μας.

